

Martin Fahlgren

Växthuseffekten och upproret i Syrien

Denna artikel, som publicerades i tidskriften *Röda Rummet* nr 3/4 (december) 2015 (och här är något kompletterad), tar upp några frågor som artikelförfattaren anser kommit lite i skymundan när det gäller upproret i Syrien*, främst den svåra kris i jordbruket som drabbade landet före inbördeskriget, i synnerhet en flerårig torka, som i sin tur var betingad av den globala uppvärmningen. Artikeln hävdar dessutom att skillnaderna mellan olika länder i regionen är stora, vilket man måste ta hänsyn till om man vill förstå upproren, deras orsaker och förlopp.

Förenta nationernas klimatkonferens i Paris i början av december 2015 har satt fokus på de allt svårare konsekvenserna av klimatförändringarna, vilka vi redan har kunnat se effekterna av och som i framtiden kan få mycket svåra följder. Flera forskare menar också att klimatförändringarna spelat stor roll för den arabiska våren, det vill säga upproren i Mellanöstern och i synnerhet utvecklingen i Syrien.

Men innan vi tittar närmare på den aspekten, så bör det slås fast att katastrofen i Syrien inte har bara *en* orsak, utan det handlar om en lång rad samverkande faktorer av ekonomisk, social, politisk, demografisk, religiös och etnisk karaktär.

Även utrikespolitiska faktorer har inverkat, det vill säga förhållandena i närområdet (särskilt Irak), liksom den imperialistiska politiken i regionen (i synnerhet USA:s), men de *avgörande* faktorerna, de som ledde till upproret, liksom de former som det tagit, måste sökas i *interna problem och motsättningar*. Detta gäller såväl Syrien, som i övriga länder i Mellanöstern och Nordafrika.

Å andra sidan kan *dagens* situation inte förstås utan att man tar hänsyn till de internationella aktörernas agerande och deras direkta och indirekta stöd till sina olika allianspartners på plats, förhållanden som med tiden fått allt större betydelse – de omfattande bombningarna idag är det mest uppenbara uttrycket för detta. Men de grundläggande, avgörande samhällsliga

* För en grundlig redogörelse för upprorets förlopp, se Peter Widéns artikel [Den syriska katastrofen](#).

problemen, liksom de tändande gnistorna som startade upproret, är *inre* faktorer, inte yttre.

Flera av dessa inre faktorer återfinns i större eller mindre grad i hela Mellanöstern och Nordafrika. Till dem hör en stagnerande ekonomisk utveckling (förvärrad av en nyliberal politik), som tillsammans med en snabb befolkningsökning¹ lett till försämrad levnadsstandard, kraftigt ökade sociala klyftor och hög arbetslöshet, särskilt bland ungdomar som utgör en stor andel av befolkningen. Dessutom styrdes, och styrs, många av länderna av odemokratiska och diktatoriska regimer, där korruption och polisbrutalitet snarare varit regel än undantag.

I sin bok *The People Want* (2013) analyserar Gilbert Achcar dessa faktorer och drar slutsatsen att den grundläggande förklaringen till de folkliga resningarna i arabvärlden inte är konjunkturell utan strukturell: Det handlar om ”en fruktansvärd samhällsekonomisk situation” som i större eller mindre utsträckning drabbat hela regionen. I flera av länderna var den enskilt viktigaste utlösande faktorn bakom ”arabiska våren” de *kraftigt stigande matpriserna* under åren 2006-2011.

Men dessa omständigheter är inte tillräckliga för att förklara hur det kan komma sig att den arabiska våren spreds i så stora delar av Mellanöstern och Nordafrika, och i synnerhet de former som den tog. För att bena ut dessa frågor måste man även ta hänsyn till att det finns viktiga skillnader mellan de olika länderna vad gäller ekonomi, befolkningstäthet, levnadsstandard, liksom etniska, religiösa, politiska och andra förhållanden (klass- och klanstrukturer, utländska makters förehavanden med mera) – till exempel spelade matpriserna en marginell roll för upproret i Libyen (i motsats till Tunisien, Egypten och Syrien, där de spelade stor roll).

Skillnaderna mellan länderna vad gäller levnadsstandard och välstånd var stora oavsett vilka mått som används. De vanligaste är *Bruttonationalprodukt (BNP) per capita*, samt *Human Development Index (HDI)*, som jämför välståndet i olika länder genom att sammanväga förväntad medellivslängd, utbildningsnivå, levnadsstandard och BNP). I dessa avseenden låg till exempel Libyen betydligt högre än de flesta länderna i regionen, medan Syrien tillhörde de som låg sämst till:

- För *BNP/capita*, uttryckt i US-dollar/capita, var siffrorna för 2008: Saudiarabien 18203, Libyen 15150, Libanon 7219, Algeriet 4967, Tunisien 3954, Jordanien 3922, Irak 2867, Syrien 2678, Jemen 1190 – det vill säga Libyens *BNP/capita* var 5,5 ggr större än Syriens.²
- När det gäller HDI var resultaten liknande. I den framställning som vi hämtat från Wikipedia, där länderna rangordnas med landet med högst HDI som nummer 1 (=Norge), hamnade Libyen på plats 55 (och högst av länderna i Afrika), Saudiarabien 75, Syrien 107, och Jemen 140.³

En annan skillnad mellan länderna är näringslivets struktur, det vill säga fördelningen mellan olika näringsgrenar (primär- och sekundärnäringsar), såsom lantbruk och industri (som givetvis också påverkar klassförhållandena).

¹ Syriens befolkning växte från 3,3 miljoner 1950, till 4,5 miljoner 1960, 14,2 miljoner 1995 och 22,5 miljoner 2010, varefter tillväxten helt stoppat upp och till och med övergått till befolkningsminskning, huvudsakligen beroende på kriget (i skrivande stund har över 4 miljoner syrier flytt landet). Största tillväxten skedde under perioden 1950-1990 (som mest 5,1 % årligen). Sin kulmen nådde födelsetalet på 1970-talet med 7,5 barn per kvinna. Därefter minskade födelsetalet (mellan 2005 och 2010 hade den sjunkit till 3,1 per kvinna), men eftersom också dödstalet (i synnerhet barnadödligheten) samtidigt minskade kraftigt, förblev befolknings-tillväxten stor fram till efter sekelskiftet, då den började plana ut. Huvudkälla till dessa siffror är https://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Syria

² Siffrorna hämtade från Achcar, a.a. sid 35.

³ Källa: https://sv.wikipedia.org/wiki/Lista_över_länder_efter_Human_Development_Index

I Libyen var det exempelvis oljan som dominerade ekonomin (25% av BNP), medan jordbruk nästan helt saknades.

Syrien däremot hade en mångsidig ekonomi, men med stora regionala skillnader. Landet hade ett betydande jordbruk som dock hade befunnit sig i djup kris under flera år innan folkresningen, främst på grund av en långvarig, extrem torka under åren 2006-2011, som medförde att stora områden inte längre kunde odlas. Situationen förvärrades genom att man sedan länge överutnyttjat vattentillgångarna, genom att bl a (med statliga subventioner) odla vattenintensiva grödor (som vete och bomull). Hälften av bevattningen hämtades från grundvattnet, med följden att grundvattennivåerna sjönk kraftigt. Vattenbristen försvårades ytterligare av att Turkiet lade beslag på större andelar av vattnet i de floder (Eufrat och dess bifloder) som har sina källor i Turkiet och som rinner genom Syrien till Irak. Krisen förvärrades av dålig planering och andra misstag. Assadregimen vidtog heller inte några ekonomiska åtgärder för att lindra effekterna av torkan.⁴

Allt detta orsakade missnöje och medförde att många bönder (en stor del av landsbygdsbefolkningen var småbönder) blev utblottade och såg sig tvingade att flytta in till storstäderna⁵ för att hitta ny försörjning. Där hamnade de flesta i städernas utkanter, i arbetslöshet och fattigdom, vilket i sin tur skapade ökade sociala spänningar. Denna miljö fungerade dessutom som ett drivhus för extrem islamism (de nyinflyttade bönderna var generellt konservativare än stadsborna, inte minst i religiöst avseende). Här har vi en viktig källa till den islamisering av upproret som tidigt skedde i flera av de större städerna.⁶

Samtidigt som det är en förhastad slutsats att påstå att torkan *orsakade* upproret i Syrien, så har den otvivelaktigt kraftigt bidragit till att fördjupa den socio-ekonomiska krisen.

Richard Seager, klimatforskare vid Columbia-universitet (en av författaren till den forskningsrapport som refereras nedan), har yttrat:

Vi säger inte att torkan orsakade kriget. Vi säger att den måste läggas till de övriga faktorerna, men den bidrog till att tippa landet över kanten till öppen konflikt. Och en torka av denna svårighetsgrad gjordes mycket mer trolig av den fortgående mänskligt orsakade torkan i denna region.

Med ”de övriga faktorerna” menar Seager givetvis de övriga ekonomiska, sociala, politiska, religiösa faktorer som vi redan berört ovan.

Påståendet att det finns ett samband mellan torkan och upproret i Syrien är idag ganska okontroversiellt. USA:s utrikesminister John Kerry har till exempel sagt:

Det är ingen slump att Syrien upplevde den värsta torka som uppmäts, precis före inbördeskriget. Uppmot 1,5 miljoner invånare flydde från Syriens landsbygd till dess städer och intensifierade den politiska oro som bara hade börjat sjuda i regionen.

Torkan är knappast ett resultat av en naturens nyck, utan är med stor sannolikhet orsakad av växthuseffekten, den globala uppvärmningen som huvudsakligen beror av utsläpp av växthusetgaser (främst koldioxid).

⁴ Torkan i Syrien från 2006 till 2010 ”förbrände 60% av Syriens jordar och dödade 80% av boskapen i en del områden, slog ut tre fjärdelar av bönderna och tvingade till slut bort 1½ miljon människor”. Citerat efter <http://www.yaleclimateconnections.org/2015/11/drought-water-war-and-climate-change/>

⁵ Främst Aleppo, Damaskus, Dara’ a, Deir ez-Zour, Hama och Homs. Observera f ö att det är i Syriens fattigaste regioner, Deir Ezzor, Hassaka och Raqqa, som IS/Daesh har haft sitt starkaste fäste.

⁶ Befolkningsmajoriteten (c:a 60%) i Syrien är sunnimuslimer, medan Assad tillhör den alawitiska minoriteten. Detta att landet styrs av en sekulär regim dominerad av alawiter (Assad & Co) har länge sunnimuslimer retat sig på (det är oacceptabelt för en ortodox sunnimuslim att styras av ”icke-muslimer”). Upproret som under ledning av Muslimska bördrskapet ägde rum i Hama 1982 (och slogs ned utomordentligt brutalt) skedde således under paroller som ”Res er, driv de otrogna från Hama!”. Om detta, se Aron Lunds bok *Drömmen om Damaskus* (särskilt kapitlet ”Hama 1982”)

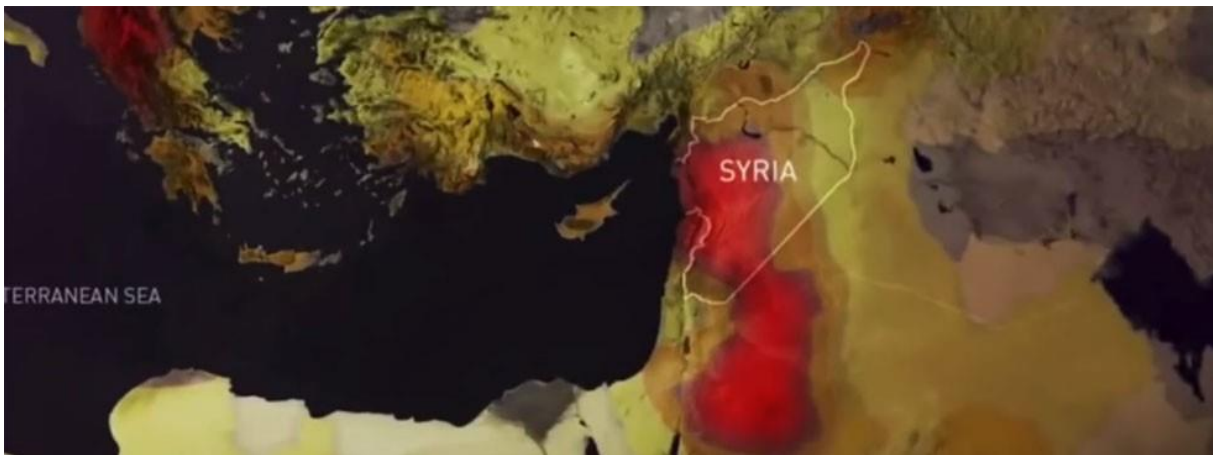
För Syriens del åstadkommer den globala uppvärmningen torka på två olika sätt:

- högre temperatur som ökar avdunstningen
- svagare vindar som medför att mindre regn kommer från Medelhavet under regnperioden (november-april).

Att klimatförändringarna är grundorsak till torkan i Syrien är många forskare övertygade om. Detta framgår bland annat av den forskningsrapport, ”Climate change in the Fertile Crescent and implications of the recent Syrian drought”, som publicerades i *Proceedings of the National Academy of Sciences* i mars 2015.⁷

En annan rapport som kommer till liknande slutsats är ”Long-term Climate Change: Projections, Commitments and Irreversibility”.⁸

Bland de omständigheter som gör det osannolikt att perioden av torka som startade 2006 skulle bero på slumpmässiga vädervariationer kan nämnas det faktum att det förvisso funnits perioder av torka förut, men inte någon som liknar den senaste. Under förra seklet (1900-2005) förekom således sex svåra torkperioder, där nederbörden under regnperioden sjönk till ungefär en tredjedel av den normala. Av dem varade fem bara ett år, den sjätte två år. Den som började 2006 fortsatte däremot år efter år. Vissa forskare menar att den senaste är den värsta sedan jordbrukscivilisationen började för flera tusen år sedan.⁹

Område med extrem hetta/torka ("hotspot") i Mellanöstern.¹⁰

Men det finns givetvis ändå de som ifrågasätter torkans betydelse för Syrien-krisen, liksom dess kopplingar till klimatförändringarna.¹¹

⁷ Som författare står Colin P. Kelley, Shahrzad Mohtadi, Mark A. Cane, Richard Seager and Yochanan Kushnir. Rapporten finns här: <http://www.pnas.org/content/112/11/3241.full.pdf>

⁸ http://www.climatechange2013.org/images/report/WG1AR5_Chapter12_FINAL.pdf

Se även P H Gleick, ”Water, Drought, Climate Change, and Conflict in Syria” (från 2013) http://religioner.no/wp-content/uploads/2015/08/religioner.no_wcas-d-13-00059.pdf. Denna ganska korta (10 sid) men ändå faktsäckade artikel innehåller en hel del intressanta detaljer, inklusive diagram och källhänvisningar.

⁹ Gary Nabhan, citerad av Gleick, a.a. I norra Syrien började jordbruk utvecklas för ungefär 11 500 år sedan.

¹⁰ Se <http://www.yaleclimateconnections.org/2015/11/drought-water-war-and-climate-change/> som innehåller en sevärd video om klimatproblemet och dess kopplingar till Syrien-upproret.

¹¹ Exempelvis Christopher Booker, ”Drought did not cause the Syria terror crisis”, länk:

<http://www.telegraph.co.uk/comment/12022872/Drought-did-not-cause-the-Syria-terror-crisis.html>

Se även översikten ”Narrow Media Coverage of Study linking Climate Change to Syria Conflict Misses Fractious Debate on a Field’s Scholarship” av Keith Kloor:

<http://blogs.discovermagazine.com/collideascape/2015/03/04/narrow-media-coverage-study-linking-climate-change-syria-conflict-misses-fractious-debate-fields-scholarship/#.Vl43m-JmfRj>

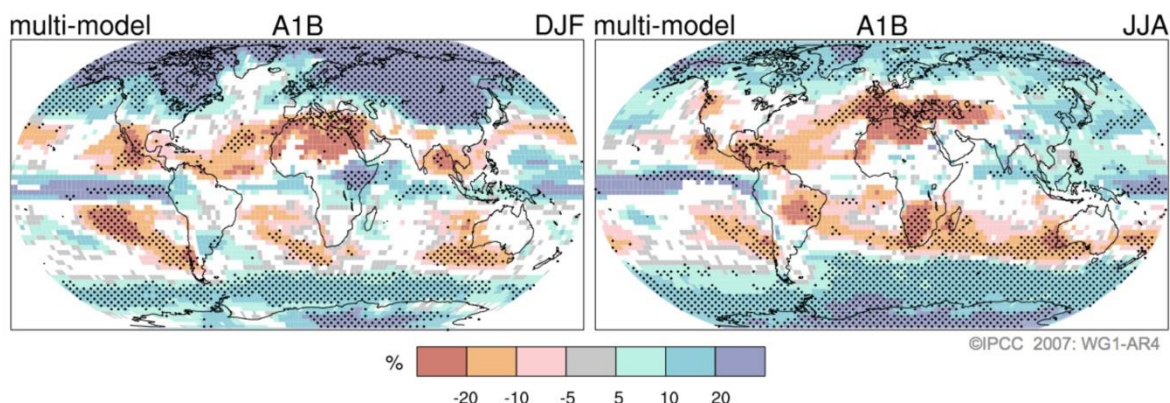
Argumenten för att torkan är orsakad av eller åtminstone förvärrats av den globala uppvärmningen är dock övertygande. Torkan i Syrien är heller inget unikt. Det man först kommer att tänka på är den fleråriga torka som hemsökt Kalifornien, men vi har kunnat notera ihållande torka i såväl Afrika som Australien och delar av Indien/Pakistan. Om detta kommer att bli bestående är en annan fråga.

Det vi vet är att den globala uppvärmningen leder till ökad avdunstning både i haven och på annat håll. Resultatet blir att allt mer energi (i form av värme och vattenånga) samlas i atmosfären, vilket leder till ett allt extremare väder: Värre stormar och orkaner, mer nederbörd (men ojämnt fördelat över jordytan), stigande havsnivåer (bland annat beroende på avsmältningen av landbaserad is, i synnerhet i Antarktis) och många andra effekter.¹² Däremot vet vi inte med säkerhet vilka områden som kommer att råka ut för torka respektive ökad nederbörd. Det troliga är att torkan blir allt värre i vissa områden, såsom runt Medelhavet, där öknarna kommer att breda ut sig, något som således även kan drabba Sydeuropa, till exempel Spanien. Men på andra ställen så kommer i stället nederbörden att öka, vilket är det troliga i Nordeuropa, men det är inte *uteslutet* att det kan ske även i vissa andra områden, inklusive i Syrien.

De datasimuleringar av sannolika klimatförändringar som hittills gjorts och rapporterats via FN:s klimatpanel (*Intergovernmental Panel on Climate Change*, IPCC) har dock hittills visat sig stämma väldigt bra och enligt dem ligger Syrien illa till även i fortsättningen.¹³

Figurerna nedan (hämtade från SMHI¹⁴) visar beräknade relativa förändringar av nederbörden (i procent – se färgskalan) för perioden 2090–2099 i förhållande till perioden 1980–1999.¹⁵

Förändringar i nederbörden fram till 2090-2099

Vänstra figuren visar december till februari (då är det regnperiod i Syrien), den högra juni till augusti. I de vita områdena är överensstämmelsen mellan olika simuleringar sämre (mindre än 66 %) medan resultaten för de rasterade områdena överensstämmer mycket bra (över 90 %) – lägg märke till att Syrien i båda fallen ligger i det rasterade området. Enligt dessa klimatsimuleringar så kommer vi att få kraftigt ökade nederbördsmängder närmast polerna och stora delar av de tempererade zonerna (som Sverige tillhör), medan de subtropiska och delar av de tropiska zonerna får torrare klimat.

¹² Klimatförändringarna kommer (om inte radikala åtgärder vidtas för att begränsa dem) att få stora konsekvenser. Exempelvis kommer höjningen av havsvattennivåerna att översvämma låglänta kustområden och öar, samtidigt som temperaturhöjningen kommer att göra stora områden oboeliga under åtminstone sommartid. Följden blir stora folkflyttningar, med 100-tals miljoner (eller ännu fler) flyktingar. Dagens flyktingkris är bara en liten västanfläkt jämfört med den som kan förväntas.

¹³ Se t ex "Simulering av möjliga klimatförändringar", publicerad av SMHI,

http://gisprocess.se/presentationer/2_Koenig2.pdf

¹⁴ Syftar på källan som anges i föregående not. Tillägg (aug 2018): Denna källa finns ej längre tillgänglig, men bilden återges på många andra ställen – sök t ex på *precipitation changes for the period 2090–2099*.

¹⁵ I *Röda rummet* återges tyvärr bilderna – p g a av ett misstag – i svart-vitt vilket i stort sett gör dem obegripliga.

MF 2/12 2015

Lästips

På marxistarkivet finns ett stort antal artiklar om Syrien, se [Syrien-artiklar](#) samt [Syrien-debatt](#).

Standardverket (i bokform) om upproret i Syrien är Aron Lunds *Syrien brinner* (2014). Om denna bok, se [Syrien brinner – två bokrecensioner](#) samt artikeln ”Den religiösa sekterismens förödande konsekvens” i artikelsamlingen [Vänsterpress om Islamiska staten, Irak och Syrien](#)